

## روش‌شناسی فراترکیب و کاربرد آن در سیاستگذاری عمومی

یحیی کمالی<sup>۱</sup>

استادیار گروه علوم سیاسی دانشکده حقوق و الهیات دانشگاه شهید باهنر کرمان

(تاریخ دریافت: ۹۴/۶/۱۵ - تاریخ تصویب: ۹۵/۴/۲۳)

### چکیده

هدف پژوهش در حوزه سیاستگذاری، ارائه توصیه‌های علمی و عملیاتی به سیاستگذاران است. پژوهش‌های سیاستی به دنبال بررسی عوامل مؤثر بر سیاست‌ها و تأثیر سیاست‌ها بر جامعه است و در این زمینه از روش‌های مختلفی بهره می‌گیرد. پیچیدگی محیط سیاستگذاری عمومی و ابعاد مختلف مسائل سیاستی ایجاب می‌کند که تحلیل‌گران سیاست، به رویکردهای روش‌شناسی مناسب مجهز باشند. در این میان، روش فراترکیب که عصاره پژوهش‌های انجام‌گرفته در یک موضوع خاص را به شیوه نظام‌مند و علمی فرا روی سیاستگذاران قرار می‌دهد، نقش مهمی در روشن کردن ابعاد مختلف پدیده‌های سیاستی پیچیده دارد و یادگیری سیاستی را تسهیل می‌کند. در مقاله پیش رو با درک ضرورت توسعه روش‌شناسی ترکیب پژوهش‌ها در حوزه سیاستگذاری به تبیین روش فراترکیب، مراحل و مزایای آن پرداخته شده و نمونه‌هایی از کاربرد این روش در سیاستگذاری عمومی بیان شده است.

### واژگان کلیدی

پژوهش، سیاستگذاری، روش، علوم سیاسی، فراترکیب.

### مقدمه

در سال‌های اخیر با افزایش پژوهش‌ها در حوزه‌های مختلف علمی و مواجهه جامعه علمی با انفجار اطلاعات، تسلط بر تمامی ابعاد یک رشته و به‌روز بودن در این زمینه تا حدود زیادی امکان‌پذیر نیست. هر رشته علمی دارای فلسفه، رویکرد، روش و موضوعات متفاوتی است که بر پژوهش در آن رشته تأثیر می‌گذارد و موجب پیچیده و چندبعدی شدن عرصه روش‌شناسی هر رشته علمی می‌شود. همزمان با این تحولات در دهه‌های اخیر، روش‌های پژوهش نیز دستخوش تحولات گسترده‌ای شده و در نتیجه ضرورت مجهز شدن پژوهشگران رشته‌های علمی به مهارت‌های روش‌شناسی را دوچندان کرده است.

رشته سیاست‌گذاری عمومی به‌منزله حلقه ارتباطی بین عرصه علم و عمل سیاسی روند رو به گسترشی داشته است. مطالعات سیاست‌گذاری عمومی درصدد پاسخ به این پرسش‌هاست که چه عواملی، چرا و چگونه سیاست‌های عمومی را شکل می‌دهند؟ این سیاست‌ها چگونه اجرا می‌شوند و چه نتایج و تأثیراتی را در پی دارند؟ دانشمندان و پژوهشگران سیاست‌گذاری عمومی برای پاسخ به این پرسش‌ها، رویکردهای مختلفی را انتخاب می‌کنند و متناسب با آن رویکرد و به اقتضای موضوع مورد مطالعه بر عوامل مشخصی متمرکز می‌شوند. تنوع و چندبعدی بودن پدیده‌های مورد مطالعه این رشته نیازمند کاربردی‌ترین روش‌های پژوهش متنوع و بین‌رشته‌ای است که در این زمینه نیز تحولات گسترده‌ای صورت گرفته است. توجه روزافزون دولت‌ها به‌ویژه در کشورهای پیشرفته به سیاست‌گذاری بر مبنای شواهد<sup>۱</sup> و کاربرد یافته‌های تحلیل‌گران سیاست‌گذاری در عرصه تصمیم‌گیری، اجرا و ارزیابی سیاست‌ها موجب پیوند تحلیل‌گران و سیاست‌گذاران شده است که تبلور آن را می‌توان در مؤسسات پژوهشی سیاست‌گذاری و اتاق‌های فکر سازمان‌های دولتی جست‌وجو کرد.

درک متقابل نیازهای سیاست‌گذاران و تحلیل‌گران برای تحلیل و حل و فصل مسائل عمومی، توسعه روش‌های پژوهش سیاست‌گذاری را در پی داشته است. تحلیل‌گران سیاست‌گذاری برای استخراج و ارائه بهتر شواهد متقن علمی به سیاست‌گذاران، توجه ویژه‌ای به کاربرد روش‌های نوین پژوهش و اقتباس آن از سایر رشته‌های دانشگاهی داشته‌اند. روش‌شناسی سیاست‌گذاری عمومی از رشته‌های مختلف علوم سیاسی، جامعه‌شناسی، روان‌شناسی، اقتصاد و فلسفه اقتباس می‌شود و آنها را با هم تلفیق می‌کند.

تحلیل سیاست‌گذاری عمومی تلفیقی از علم، فن و هنر است. علم، دربرگیرنده نظریه، مفاهیم و اصول روش‌شناختی است. فن، شامل فنون عملی، قواعد لازم‌الاجرا و شیوه‌های کارآمد و استاندارد و هنر، روش، سبک و طریقی است که شخص در آن چارچوب عمل

#### 1. evidence based policy

می‌کند. بنابراین با توجه به معنی ضمنی این تلفیق، به‌رغم اینکه ممکن است تنها یک روش برای یادگیری به‌کار گرفته شود، برای تحلیل سیاست‌ها کاربرد تنها یک روش پذیرفتنی نیست (Wildavsky, 1979: 281). در نتیجه پژوهشگران باید انواع روش‌ها را بشناسند تا آنها را به‌طور گزینشی در مورد سؤالات خاص پژوهشی به‌کار گیرند. در این میان ترکیب پژوهش‌ها که عصاره پژوهش‌های انجام‌گرفته در یک موضوع خاص را به شیوه نظام‌مند و علمی فرا روی سیاستگذاران قرار می‌دهند، گسترش روزافزون یافته است.

یکی از این روش‌ها، فراترکیب<sup>۱</sup> است که از علوم پزشکی و پرستاری آغاز شده و اخیراً در پژوهش‌های سیاستگذاری عمومی به‌طور گسترده استفاده شده است. روش فراترکیب ویژگی‌ها و مزیت‌هایی دارد که می‌تواند پژوهشگران سیاستگذاری را در زمینه ارائه نگاه جامع و عمیق به یک مسئله سیاستی یاری رساند و از این طریق خواسته سیاستگذاران برای انجام سیاستگذاری مبتنی بر شواهد را محقق سازد. از این‌رو در مقاله حاضر به تبیین روش‌شناسی فراترکیب، مراحل آن و کاربرد آن در سیاستگذاری عمومی پرداخته شده است. در مطالعات سیاستگذاری عمومی در ایران، مبانی نظری و معرفتی‌شناختی روش فراترکیب کمتر مورد توجه قرار گرفته است. هدف از طرح مباحث روش‌شناسی این است که از طریق آن بتوان راه مناسب‌تری را برای رسیدن به واقعیت علمی یافت تا در پرتو آن، پژوهش‌های علمی از خطا مصون بمانند. به‌عبارت دیگر، هدف از روش‌شناسی، نشان دادن یا شناساندن روش‌های مناسب پژوهش در علوم مختلف، نقد و تحلیل توانمندی‌ها و نارسایی‌های روش‌های متداول و رسیدن به روش‌های متنوع‌تر است؛ روش‌هایی که در کمترین زمان و با کمترین هزینه ما را به مقصود (شناخت و حل مسائل) برساند. مقاله حاضر این اهداف را در حوزه پژوهش سیاستگذاری عمومی دنبال می‌کند.

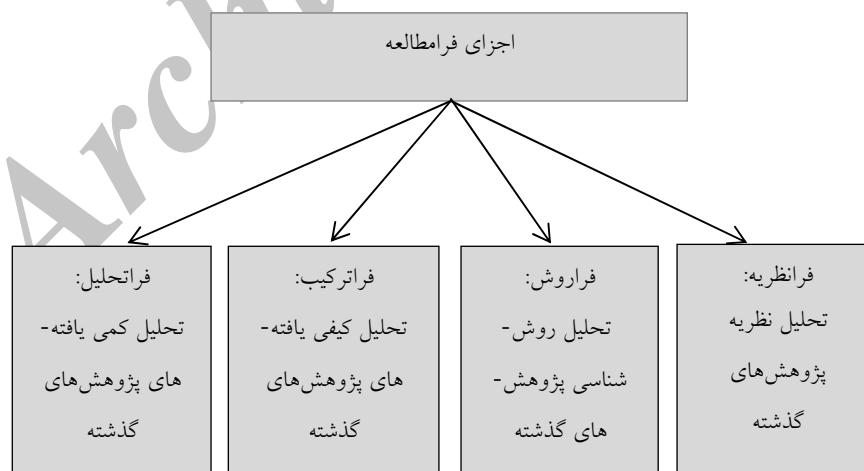
### ۱. رویکردهای جدید در ترکیب پژوهش‌ها

یکی از روش‌هایی که به‌منظور بررسی، ترکیب و آسیب‌شناسی پژوهش‌های گذشته در چند سال گذشته معرفی شده، فرامطالعه<sup>۲</sup> است که بیشتر در حوزه پژوهش‌های پزشکی و پرستاری کاربرد دارد. فرامطالعه، تجزیه و تحلیل عمیق از کارهای پژوهشی انجام‌گرفته در یک حوزه خاص است. در سال‌های گذشته بیشتر از فراتحلیل<sup>۳</sup> نام برده شده است، اما فرامطالعه با واژه‌های همچون فراتحلیل، فراترکیب، فرانظریه<sup>۴</sup> و فرا روش<sup>۵</sup> متفاوت است. فرامطالعه همه

1. meta synthesis
2. meta study
3. meta analysis
4. meta theory
5. meta method

این روش‌ها را در برمی‌گیرد. فراتحلیل که در دهه‌های اخیر بسیار پرکاربرد بوده، نوعی فرامطالعه کمی است که فقط بر روی نتایج آماری پژوهش‌های گذشته متمرکز است و براساس روش‌های آماری خاصی مانند  $t$  و  $d$  اندازه و تأثیر متغیرهای مؤثر در پژوهش‌های گذشته را محاسبه می‌کند. فراترکیب نیز نوعی فرامطالعه است که به صورت کیفی و بر روی مفاهیم و نتایج مورد استفاده در مطالعه‌های گذشته به شیوه کدگذاری متداول در پژوهش‌های کیفی انجام می‌گیرد. اگر فرامطالعه فقط در حوزه الگوها و چارچوب‌های پژوهش‌های گذشته انجام گیرد، فرانتزیه نامیده می‌شود (Paterson et al., 2001).

روش فراترکیب که در پژوهش حاضر بررسی شده، زیرمجموعه روش فرامطالعه مدنظر پاترسون و همکاران است که در کتاب پاترسون و همکاران (۲۰۰۱) معرفی و در مقالات متعدد دیگری از این نویسندگان تبیین شده است. در مجموع روش فرامطالعه شامل سه روش تحلیل (فرانتزیه، فراروش و فراترکیب) است که در آن به ترتیب چارچوب نظری، روش پژوهش و یافته‌های پژوهش‌های دست‌اول تحلیل و ترکیب می‌شوند. در مرحله ترکیب باید به زمینه تاریخی، موضوعی و رشته‌ای پژوهش انجام گرفته توجه کرد تا از این طریق دانش جدیدی در مورد پدیده مورد مطالعه به دست آورد (Paterson, 2007: 76). بینچ و دای نیز معتقدند فرامطالعه شامل چهار روش اصلی زیر است: فراتحلیل (تحلیل کمی محتوای مطالعات اولیه)، فراروش (تحلیل روش‌شناسی مطالعات اولیه)، فرانتزیه (تحلیل نظریه‌های مطالعات اولیه) و فراترکیب (تحلیل کیفی محتوای مطالعات اولیه) (Bench & Day, 2010: 488).



شکل ۱. اجزای فرامطالعه

## ۲. روش فراترکیب

فراترکیب نوعی مطالعه کیفی است که اطلاعات و یافته‌های استخراج‌شده از مطالعات کیفی دیگر با موضوع مرتبط و مشابه را بررسی می‌کند. فراترکیب با فراهم کردن نگرشی نظام‌مند برای پژوهشگران از طریق ترکیب پژوهش‌های کیفی مختلف به کشف موضوعات و استعاره‌های جدید و اساسی می‌پردازد و با این روش، دانش فعلی را ارتقا می‌دهد و دید جامع و گسترده‌ای را در زمینه مسائل به‌وجود می‌آورد. نمونه مورد نظر برای فراترکیب، از مطالعات کیفی منتخب و براساس ارتباط آنها با سؤال پژوهش تشکیل می‌شود. فراترکیب، مرور یکپارچه ادبیات کیفی موضوع مورد نظر نیست. همچنین، تجزیه و تحلیل داده ثانویه و داده اصلی از پژوهش‌های منتخب نیز نیست، بلکه تحلیل یافته‌های این پژوهش‌هاست. به عبارتی، فراترکیب، ترکیب و تفسیر تفسیرهای داده‌های اصلی مطالعه‌های منتخب است. فراترکیب، بر مطالعه‌های کیفی که لزوماً مبانی نظری وسیعی را شامل نمی‌شود، تمرکز دارد و به‌جای ارائه خلاصه جامعی از یافته‌ها، ترکیب تفسیری از یافته‌ها تولید می‌کند. فراترکیب مستلزم این است که پژوهشگر بازنگری دقیق و عمیقی انجام دهد و یافته‌های پژوهش‌های کیفی مرتبط را ترکیب کند. از طریق بررسی یافته‌های مقاله‌های اصلی پژوهش، پژوهشگران واژه‌هایی را آشکار و ایجاد می‌کنند که شناخت جامع‌تری از پدیده مورد بررسی را نشان می‌دهد. فراترکیب مانند نگرش نظام‌مند، نتیجه‌ای را حاصل می‌کند که از مجموع بخش‌های بزرگ‌تر است (Zimmer, 2006: 312-316).

روش فراترکیب برای یکپارچه‌سازی چندین مطالعه به‌منظور ایجاد یافته‌های جامع و تفسیری صورت می‌گیرد و بر مطالعات کیفی متمرکز است. روش فراترکیب ماهیتاً یک روش نظری نیست و لزوماً ادبیات موضوعی زیادی را درگیر نمی‌کند. همچنین، عصاره‌ای از تفسیرهای مطالعه‌های مشابه نیست، بلکه یکپارچه‌سازی تفسیر یافته‌های اصلی مطالعات منتخب به‌منظور ایجاد یافته‌های جامع و تفسیری (Zimmer, 2006:311) و حاکی از فهم عمیق پژوهشگر در این زمینه است؛ یعنی به‌جای ارائه خلاصه جامعی از یافته‌ها، ترکیب تفسیری از یافته‌ها ایجاد می‌کند. «علاوه بر این، برخلاف فراترکیب، فراترکیب کیفی است و به‌عنوان یک روش مرور نظام‌مند جهت جمع‌آوری و یکپارچه‌سازی نتایج پژوهش‌های گوناگون مربوط به یک حوزه خاص است. این روش، یک روش کیفی، مهندسی و شکل‌دهی مجدد بوده و بر یکپارچه‌سازی نتایج کیفی، یافته‌های پژوهش‌ها و مطالعات موجود متمرکز است. در نتیجه، نمونه مورد نظر برای فراترکیب از مطالعات کیفی و براساس ارتباط آنها با سؤال پژوهش انتخاب می‌شود» (Jensen & Allen, 1996: 554).

برخلاف فراتحلیل، فراترکیب به ترجمه مطالعات کیفی به یکدیگر و به فهم عمیق پژوهشگر برمی‌گردد. ترجمه‌ها تنها به تفسیرهای فردی اشاره نمی‌کند، بلکه اختلاف بین تفسیرهای مختلف را معلوم ساخته و پژوهشگران را قادر می‌سازد تا همزمان درک کنند که مطالعات مختلف چگونه به هم مرتبط هستند (Beck, 2002).

همه پژوهش‌ها، بخشی با عنوان بررسی یافته‌ها و نتایج پژوهش‌های قبلی دارند، اما برخی پژوهش‌ها به صورت نظام‌مند به بررسی یافته‌ها و نتایج پژوهش‌های قبلی می‌پردازند. به نظر وود (۲۰۰۰) این نوع پژوهش‌ها، ارزشی فراتر از کتاب‌شناسی‌ها دارند، به همین دلیل در سال‌های اخیر این پژوهش‌ها رشد شایان توجهی داشته و ترکیب پژوهش‌های قبلی به عنوان یک پژوهش مستقل و با استفاده از روش‌های نظام‌مند رو به افزایش است (Wood, 2000: 416). به اعتقاد نایمی (۱۹۸۶) پژوهش‌های موردی فقط می‌توانند به پرسش همان پژوهش پاسخ دهند، اما لازم است که روندها، تحولات و اصول استخراج‌شده از تعداد زیادی از پژوهش‌ها با هم ترکیب شوند و نگاه جامعی ارائه دهند (Niemi, 1986:4).

هدف اصلی فراترکیب ارائه یافته‌هایی است که مفاهیم و بینش عمیق‌تری را تولید کنند، زیرا پژوهش‌های متعدد و موردی به دلیل حرکت در چارچوب‌های ساختاری و رشته‌ای قادر به ارائه چنین بینشی نیستند و نمی‌توانند چنین بینش عمیق و کاربردی را ارائه کنند (Campbell et al., 2003; Estabrooks et al.; Finfgeld; Walsh, 2005; Zimmer, 2006).

هدف فراترکیب فراتر رفتن از پژوهش‌های موجود برای دستیابی به دانش جامع‌تر است و نه صرفاً بررسی چکیده پژوهش‌های قبلی (Estabrooks et al., 1994; Thorne et al., 2004). به نظر زایمر (۲۰۰۶) تفاوت‌های مهمی بین بررسی ادبیات موضوع و فراترکیب وجود دارد. تفاوت مهم این است که فراترکیب یکپارچه و منسجم‌تر از ادبیات موضوع است؛ فراترکیب، فهم و دانش عمیق‌تری را تولید می‌کند؛ فراترکیب مرور ادبیات موضوع نیست، علاوه بر این تحلیل ثانویه هم نیست، بلکه تحلیل یافته‌های این مطالعات است. به عبارتی فراترکیب، تفسیر ترکیبی یافته‌های حاصل از پژوهش‌های اولیه است (Zimmer, 2006: 312).

با توجه به ویژگی‌های فراترکیب، شاید این روش با تلفیق متمرکز مورد نظر ماژرزاک یکسان قلمداد شود، اما چنین نیست. ماژرزاک (۱۳۹۲) در کتاب *پژوهش و سیاست‌گذاری*، روش‌های مختلفی را معرفی کرده است. به نظر او برخی روش‌ها مانند تلفیق متمرکز به اطلاعات موجود بستگی دارد و در صورت کمبود وقت و مورد اطمینان بودن اطلاعات موجود، مناسب‌ترین روش هستند. روش‌های دیگر متضمن جمع‌آوری داده‌ها هستند (مثل بررسی پیمایشی). این روش‌ها در صورت احتیاج به اطلاعات جدید برای ایجاد شقوق جدید در سیاست‌گذاری، معمولاً مناسب‌ترین روش هستند. برخی روش‌ها نیز زمانی که شقوق بدیل

سیاستگذاری وجود دارد، مناسب‌ترین روش هستند (مثل تحلیل هزینه- فایده و هزینه- کارایی). این روش‌ها به گزینش بهترین سیاست از بین بدیل‌های ارزیابی‌شده، کمک می‌کنند (ماژرزاک، ۱۳۹۲: ۶۳).

از نظر ماژرزاک تلفیق متمرکز تا حدی مشابه مرور ادبیات موضوع است، از این نظر که متضمن نقد گزینشی اطلاعات مکتوب و یافته‌های پژوهشی موجود در خصوص سؤالات خاص پژوهشی است. اما تلفیق متمرکز، از این نظر متفاوت از نقدهای ادبیات موضوع است، زیرا اطلاعات حاصل از انواع منابع (گفت‌وگوهایی با متخصصان و سهامداران، جلسات استماع در کنگره، حکایات، تجربه شخصی پژوهشگران در گذشته، اسناد منتشرنشده، یادداشت‌های کارکنان و اطلاعات منتشرشده) را به بحث می‌گذارد (همان: ۱۱۲). درحالی‌که فراترکیب فقط پژوهش‌های انجام‌گرفته به روش علمی را مورد استفاده و تحلیل قرار می‌دهد.

تفاوت بعدی تلفیق متمرکز با ادبیات موضوع، مربوط به هدف آن است. ادبیات موضوع، معمولاً فقط به توصیف مجموعه مطالعات پژوهشی و شناسایی شکاف‌ها و حوزه‌هایی که نیازمند پژوهش بیشتر است، می‌پردازند. درحالی‌که تلفیق متمرکز معمولاً منابع را بیان می‌کند و منابع اطلاعات فقط تا جایی استفاده می‌شوند که به تلفیق متمرکز، کمک مستقیم کنند (همان: ۱۱۲). اما فراترکیب با ارزیابی پژوهش‌های اولیه در حوزه مورد نظر، براساس معیارهای مشخصی، به انتخاب و سپس تحلیل آن منابع می‌پردازد.

تفاوت آخر بین تلفیق متمرکز و مرور ادبیات موضوع، میزان استقلال آنهاست. بیشتر نقدهای ادبیات موضوع، به‌عنوان پیش‌درآمد یا زمینه‌ای برای پژوهش بعدی استفاده می‌شوند. اما تلفیق متمرکز خود پژوهش مستقلی محسوب می‌شود. از این نظر فراترکیب نیز مانند تلفیق متمرکز پژوهشی مستقل و دارای اهداف مشخص است.

هدف فراترکیب ایجاد همگرایی بین یافته‌های پژوهش‌های کیفی مختلف است. در این روش، پژوهش‌های موردی از جایگاه اولیه خود به‌عنوان یک پژوهش مستقل خارج می‌شوند و به‌عنوان بخشی از مجموعه یافته‌های یک پژوهش جدید عمل می‌کنند، در نتیجه همگرایی بین پژوهش‌های مختلف به شکل‌گیری دانشی جدید و عمیق منجر خواهد شد.

با وجود ویژگی‌های مثبت فراترکیب و نقش آن در تکامل دانش و تدوین نظریه از پژوهش‌های کیفی مختلف، مسائلی درباره این روش وجود دارد. چنین پژوهش‌هایی باید توسط پژوهشگران توانمندی انجام گیرند که ظرفیت انجام تحلیل و تفسیر پیشرفته و دقیق از پژوهش‌های کیفی را داشته باشند و بتوانند دیدگاه‌های نظری و معرفت‌شناختی هر یک از پژوهش‌ها را ارزیابی کنند. استابروکز و همکاران (۱۹۹۴) هشدار می‌دهند که بعضی از پژوهش‌های مبتنی بر فراترکیب توسط پژوهشگرانی ضعیف و به‌صورت سطحی انجام

می‌گیرند که تجربه لازم را برای بررسی ابعاد مختلف پژوهش‌های کیفی ندارند (Estabrooks et al., 1994: 508).

این محدودیت‌ها سبب می‌شود که پژوهشگران در شروع فعالیت‌های خود از این روش استفاده نکنند. پژوهش‌های فراترکیب باید در چارچوب همکاری‌های علمی معتبر و منسجم انجام گیرند و نه به صورت سطحی. فراترکیب مشارکت علمی و دقیق در عرصه علم و دانش است و نه اقدام‌ها و پروژه‌های پژوهشی سطحی. برای انجام فراترکیب باید به این پرسش پاسخ داده شود که آیا انجام چنین پژوهشی می‌تواند سطح دانش در حوزه مورد نظر را ارتقا دهد و به انتقال و تبادل دانش بین پژوهشگران و سیاستگذاران آن حوزه منجر شود؟ آیا این نوع پژوهش‌ها به توسعه اقدام‌ها، نظریه‌ها و سیاست‌ها در حوزه مورد نظر منجر خواهد شد؟ برای دستیابی به اهداف فراترکیب باید این روش را توسط پژوهشگران توانمند و براساس مراحل دقیق و منسجم انجام داد.

### ۳. مراحل انجام روش فراترکیب

در دهه‌های گذشته، تلاش زیادی برای تدوین روش پژوهشی فراترکیب و چگونگی طرح‌ریزی و اجرای این روش انجام گرفته است. کتاب‌ها و مقالات بسیاری مراحل و شیوه انجام فراترکیب را تبیین کرده‌اند (Webb, 2007; Sandelowski & Barroso, 2007; Paterson et al., 2001; Roe, 2007)؛ اما هر یک از نویسندگان، بر پیچیدگی‌ها و چالش‌های پیش روی پژوهشگران این روش تأکید کرده و تلاش بیشتر برای شناخت این چالش‌ها و ارائه راهکارهای مقابله با آن را خواستار شده‌اند.

نوبلت و هیر سه مرحله اصلی ۱. انتخاب پژوهش‌ها، ۲. ترکیب پژوهش‌ها و ۳. ارائه ترکیب را برای انجام روش فراترکیب پیشنهاد کرده‌اند؛ در مرحله اول، پژوهش‌های مورد نظر شناسایی شده و موارد مرتبط با موضوع، انتخاب می‌شوند. در مرحله دوم، ابتدا مشخص می‌شود که مطالعات گردآوری و تعیین شده چگونه با هم مرتبط‌اند. سپس مطالعات بر پایه رویکردی جامع به یکدیگر ترجمه می‌شوند. به علاوه، شباهت‌ها و تفاوت‌های هر کدام مشخص و در نهایت چارچوب جدیدی استخراج می‌شود که علاوه بر نشان دادن مفهوم اصلی و تفسیرهای فردی، یک موضوع جامع را تبیین می‌کند. در مرحله سوم، استعاره جدید که همان چارچوب کشف شده است، با شکل و توضیحات کامل ارائه می‌شود (Noblit & Hare, 1988). باروسو و ساندلوسکی نیز روش هفت مرحله‌ای زیر را معرفی کرده‌اند: ۱. تنظیم سؤال پژوهش، ۲. مرور ادبیات به صورت نظام‌مند، ۳. جست‌وجو و انتخاب متون مناسب، ۴. استخراج اطلاعات متون، ۵. تجزیه و تحلیل و ترکیب یافته‌های کیفی، ۶. کنترل کیفیت و ۷. ارائه یافته‌ها.



در پژوهش حاضر برای تبیین روش‌شناسی فراترکیب از رویکرد هفت‌مرحله‌ای باروسو و ساندلوسکی استفاده شده است.



شکل ۲. مراحل پیاده‌سازی روش فراترکیب (Sandelowski, 2007)

براساس جدول فوق مراحل مبسوط پیاده‌سازی روش فراترکیب به شرح زیر است:

### ۳.۱. مرحله اول: تنظیم سؤال پژوهش

برای تنظیم سؤال پژوهش از ابعاد مختلفی مانند جامعه مورد مطالعه، چه چیزی، چه موقع و چگونگی انجام روش، استفاده می‌شود. سؤال مناسب در فراترکیب می‌تواند پدیده‌ای خاص، ابعاد و پیامدهای آن، عوامل مؤثر بر آن را بررسی کند. اگر سؤال پژوهش خیلی محدود و

سخت‌گیرانه باشد، سبب می‌شود مطالعات معدودی شناسایی شوند و تعمیم‌پذیری یافته‌ها کاهش یابد. اگر سؤال خیلی وسیع و نامحدود تنظیم شود، ممکن است نتیجه‌گیری کاربردی برای جامعه مورد نظر دشوار شود.

### ۲.۳. مرحله دوم: مروری بر ادبیات به شکل نظام‌مند

در این مرحله، پژوهشگر به‌طور نظام‌مند به جست‌وجوی مقالات منتشرشده در مجله‌های مختلف می‌پردازد و واژگان کلیدی مرتبط را انتخاب می‌کند. انتخاب واژه‌های کلیدی ابتدا کلی و سپس جزئی‌تر خواهد شد. در انتخاب واژه‌های جست‌وجو باید دقت کافی داشت و از ترکیب واژه‌ها نیز استفاده کرد.

### ۳.۳. مرحله سوم: جست‌وجو و انتخاب متون مناسب

در این مرحله، پژوهشگر در هر بازبینی تعدادی از مقالات را حذف می‌کند که این مقاله‌ها در فرایند فراترکیب بررسی نمی‌شوند. به محض اینکه مقالات متناسب با پارامترهای مطالعه بررسی شدند، در قدم بعدی پژوهشگر باید کیفیت روش‌شناختی مطالعه‌ها را ارزیابی کند. هدف از این کار، حذف مقاله‌هایی است که پژوهشگر به یافته‌های آنها اعتماد ندارد، بنابراین ممکن است مقاله‌ای را که باید در فراترکیب وجود داشته باشد، حذف کند. «برنامه مهارت‌های ارزیابی حیاتی»، ابزاری است که معمولاً برای ارزیابی کیفیت مطالعه‌های اولیه پژوهش کیفی به‌کار می‌رود. این برنامه شامل ۱۰ سؤال است که به محقق کمک می‌کند تا دقت، اعتبار و اهمیت مطالعه‌ها کیفی تحقق را مشخص کند. این سؤالات بر موارد زیر تمرکز دارد: ۱. اهداف پژوهش، ۲. منطق روش، ۳. طرح پژوهش، ۴. روش نمونه‌برداری، ۵. جمع‌آوری داده‌ها، ۶. انعکاس‌پذیری (شامل رابطه بین محقق و شرکت‌کنندگان)، ۷. مطالعات اخلاقی، ۸. دقت تجزیه و تحلیل داده‌ها، ۹. بیان واضح و روشن یافته‌ها و ۱۰. ارزش پژوهش. در این مرحله پژوهشگر به هر کدام از این سؤالات یک امتیاز کمی می‌دهد، سپس یک فرم را ایجاد می‌کند؛ بنابراین می‌تواند امتیازهایی را که به هر مقاله می‌دهد، جمع کند و به‌آسانی و به‌اجمال، مجموعه مقالات را بررسی کند و نتایج ارزیابی را مشاهده نماید. براساس مقیاس ۵۰ امتیازی روبریک، پژوهشگر می‌تواند سیستم امتیازبندی زیر را به کار برده و هر مقاله‌ای را که پایین‌تر از امتیاز خوب (کمتر از ۳۰) است، حذف کند: عالی (۴۰-۵۰)، خیلی خوب (۳۰-۴۰)، خوب (۲۱-۳۰)، متوسط (۱۱-۲۰) و ضعیف (۰-۱۰) (عرب و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۳).

**۴.۳. مرحله چهارم: استخراج اطلاعات متون**

در همهٔ مراحل فراترکیب، پژوهشگر به‌طور پیوسته مقالات منتخب و نهایی شده را، به‌منظور دستیابی به یافته‌های محتوایی آنها، چند بار مرور می‌کند. اطلاعات مقالات را می‌توان به این صورت دسته‌بندی کرد: ثبت مرجع مربوط به هر مقاله (نام و نام خانوادگی نویسنده، سال انتشار مقاله، متغیرهای مهمی که هر مقاله به آنها اشاره کرده است)، یادداشت اطلاعات روش‌شناختی مانند هدف پژوهش، روش، رویه‌ها و وسایل سنجش، و در نهایت درج صفحات مورد نظر. برای استخراج داده‌ها می‌توان از یک فرم استاندارد کاغذی یا الکترونیک استفاده کرد. مزیت فرم الکترونیک آن است که می‌توان همزمان بازیابی و درج اطلاعات را صورت داد و بنابراین استفادهٔ بعدی از داده‌ها آسان‌تر می‌شود.

**۵.۳. مرحله پنجم: تجزیه و تحلیل و ترکیب یافته‌های کیفی**

هدف فراترکیب ایجاد تفسیر یکپارچه و جدیدی از یافته‌هاست. این روش برای شفاف‌سازی مفاهیم، الگوها و نتایج در پالایش حالت‌های موجود دانش و ظهور مدل‌های عملیاتی و نظریه‌ها، استفاده شده است (finfgeld, 2003: 893). در مرحلهٔ تجزیه و تحلیل، پژوهشگر موضوعاتی را جست‌وجو می‌کند که در بین مطالعه‌های موجود در فراترکیب پدیدار شده‌اند. این اقدام به عنوان «بررسی موضوعی» شناخته می‌شود. به محض شناسایی و مشخص شدن موضوع، پژوهشگر یک طبقه‌بندی ارائه می‌دهد که موضوع را به بهترین شکل توصیف می‌کند (Sandelowski, 2003).

**۶.۳. مرحله ششم: کنترل کیفیت**

در روش فراترکیب، پژوهشگر رویه‌های زیر را برای حفظ و کنترل کیفیت مطالعهٔ خود در نظر می‌گیرد:

۱. در کل فرایند پژوهش، پژوهشگر می‌کوشد با فراهم کردن توضیحات روشن و دقیق برای گزینه‌های موجود در پژوهش گام‌های اتخاذشده را بردارد؛
۲. پژوهشگر هر دو روش جست‌وجوی الکترونیک و دستی را به‌کار می‌گیرد تا پژوهش‌های مرتبط را پیدا کند؛
۳. پژوهشگر، روش‌های کنترل کیفیت استفاده‌شده در مطالعه‌های اصلی را به‌کار می‌گیرد.

**۷.۳. مرحله هفتم: ارائه یافته‌ها**

در فراترکیب، پژوهشگر، پاسخ به پرسش پژوهش را براساس نتایج پژوهش‌های مرتبط استخراج می‌کند. این پاسخ حاصل ترکیب نتایج پژوهش‌های مختلف است و متناسب با سلیقه و هدف پژوهشگر تنظیم و سازماندهی می‌شود.

اعتبار روش فراترکیب مانند بسیاری از روش‌های پژوهش کیفی منوط به معیارهایی مانند شفافیت، ساختار اجرای پژوهش، حوزه مورد بررسی، تعمیم‌پذیری و فواید کاربردی یافته‌های آن است (Morse, 1997). بحث‌های زیادی درباره ویژگی‌ها و شایستگی‌های پژوهشگران عرصه فراترکیب وجود دارد. فراترکیب روشی جذاب برای پژوهش‌های گروهی است (Finfgeld, 2001 paterson et al., 2003). به دلیل ماهیت روش‌شناسی و گستره یافته‌ها در روش فراترکیب می‌توان در قالب پژوهش‌های گروهی، سؤالات جدید و ابتکاری را مطرح کرد و امکان انجام طرح‌های پژوهشی بین‌رشته‌ای نیز فراهم می‌شود. در این زمینه، انتخاب دیدگاه محوری و اصلی برای ترکیب پژوهش‌ها ضروری است. با این حال پژوهش‌های زیادی به روش فراترکیب و توسط یک پژوهشگر انجام گرفته است (Bondas & hall, 2006).

### فراترکیب در پژوهش‌های سیاستگذاری عمومی

فراترکیب پژوهش‌های مختلف در یک حوزه خاص می‌تواند یافته‌های ارزشمندی را در اختیار سیاستگذاران قرار دهد. فراترکیب می‌تواند به روشی نظام‌مند مجموعه‌ای از مطالعات کیفی در یک حوزه خاص مانند امنیت داخلی، سیاست خارجی و عوامل مؤثر بر سیاستگذاری در یک حوزه خاص را با هم ترکیب کند و از این طریق اصول و معیارهای لازم برای اتخاذ یک تصمیم را برای مسئولان فراهم سازد. پژوهش‌های مختلف درباره یک موضوع سیاستی خاص می‌توانند نگرش بازیگران، سازمان‌ها و نهادهای مرتبط با آن موضوع را منعکس کرده و تصمیم‌گیری و مداخله سیاستی را تسهیل کنند. فراترکیب می‌تواند دیدگاه‌های مختلف در مورد روابط بین پدیده‌های سیاستی را تبیین کند و دیدگاه جامع‌نگری در اختیار مسئولان قرار دهد. علاوه بر این با انعکاس نظرهای مختلف درباره یک گزینه سیاستی، می‌تواند سوگیری مقامات سیاسی را در تصمیم‌گیری کاهش دهد و زمینه کارآمدی تصمیمات را فراهم سازد. پژوهش‌های سیاستی مبتنی بر فراترکیب نقش مهمی در روشن کردن ابعاد مختلف پدیده‌های سیاستی پیچیده دارد و یادگیری سیاستی و مطلع شدن مقامات را تسهیل می‌کند.

در سال‌های اخیر استفاده از روش فراترکیب در سیاستگذاری عمومی رو به افزایش بوده است. جولیا پاسچاندر (۲۰۱۲) در پژوهشی به فراترکیب مطالعات مربوط به عوامل سیاسی خروج سرمایه از آفریقای جنوبی دوره آپارتاید پرداخته است. هرچند مطالعات زیادی در این زمینه انجام نگرفته، پژوهشگر با فراترکیب شش پژوهش انجام گرفته در این زمینه به این نتیجه رسید که نظرهای گوناگونی درباره تأثیر عوامل سیاسی بر ارزش سهام شرکت‌ها در دوره آپارتاید ابراز شده است. در این پژوهش شش مطالعه به روش فراترکیب بررسی شده‌اند تا الگویی برای بررسی رابطه نفوذ ذی‌نفعان، واگذاری سیاسی و تلاش شرکت‌ها برای حفظ

ارزش سهام خود در دوره آپارتاید استخراج شود و این رابطه را از منظرهای مختلف تبیین کند (Puaschunder, 2012).

در پژوهش دیگری با عنوان «فراترکیب مجموعه مقالات ده‌ساله درباره مدل‌های مرحله‌ای دولت الکترونیک» مراحل دولت الکترونیک بررسی شد. از سال ۲۰۰۰ مدل‌های مختلفی از سوی سازمان‌های بین‌المللی، پژوهشگران مختلف و مؤسسات مشاوره‌ای برای توسعه دولت الکترونیک به کشورهای مختلف ارائه شده است. این مدل‌ها براساس دیدگاه‌های متفاوتی تبیین شده و از استعاره‌های گوناگونی استفاده کرده‌اند، در نتیجه نتایج و اقدام‌های متفاوتی را برای توسعه دولت الکترونیک پیشنهاد کرده‌اند. بدون ترکیب این پژوهش‌ها، بررسی توسعه دولت الکترونیک بسیار بخشی و پراکنده خواهد بود. این پژوهش به روش فراترکیب، دوازده مدل مختلف را بررسی کرده است. مفاهیم، استعاره‌ها و زمینه‌های هر یک از این مدل‌ها استخراج شده و در نهایت پنج استعاره مشترک این مدل‌ها شناسایی و ترکیب شده‌اند و چارچوبی برای حرکت به سمت توسعه دولت الکترونیک ارائه شده است. دولت‌ها می‌توانند از این چارچوب استفاده کنند. علاوه بر این پژوهشگران می‌توانند از این چارچوب برای فهم و ارزیابی فرایند توسعه دولت الکترونیک در کشورهای مختلف بهره‌گیرند (Lee, 2010: 221).

آلیس یایک (۲۰۱۳) در پژوهشی به بررسی و فراترکیب یافته‌ها مربوط به نقش معنویت و مذهب در بین بازماندگان خشونت‌های داخلی در فرهنگ‌های مختلف پرداخته است. نویسنده در این پژوهش از مطالعات مرتبط با موضوع، نکاتی را جست‌وجو، استخراج و ترکیب کرده است. ابعاد استخراج‌شده پدیده مورد مطالعه شامل قدرت و مقاومت افراد، تعریف مذهبی از خانواده، تعریف مذهب از جنسیت، بازتوانی افراد، فضای معنوی جامعه، تفاسیر جدید از توحید، بخشش و توبه است. در نهایت نویسنده با بهره‌گیری از این ابعاد، راهکارهایی را برای مبارزه با خشونت ارائه داده است (Yick, 2013).

شی جین تانگ (۲۰۰۹) در پژوهشی با عنوان «فراترکیب کیفی روش‌های تحلیل افکار عمومی» به بررسی اهمیت و نقش افکار عمومی و اطلاع از نتایج تحلیل افکار عمومی در اتخاذ تصمیمات سیاستی پرداخته است. به نظر نویسنده برای تحلیل عمیق افکار عمومی نیازمند روش‌های دقیق تحلیل هستیم، از این‌رو تلاش کرده تا با استفاده از روش فراترکیب، مفروضات، فرضیه‌ها و زمینه‌های مشترک روش‌های اصلی تحلیل افکار عمومی را استخراج و ترکیب کند (Tang, 2009: 2339).

ورنا پاتوک (۲۰۱۰) در پایان‌نامه خود با استفاده از روش فراترکیب کیفی به بررسی موانع اجرای مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها پرداخته است. به نظر نویسنده با وجود پژوهش‌های فراوانی که در دهه‌های گذشته در زمینه مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها انجام گرفته است، هنوز

بسیاری از شرکت‌ها در زمینه کاربرد و ادغام مسئولیت اجتماعی در اقدام‌های خود مشکل دارند. از این رو پژوهش حاضر با فراترکیب پژوهش‌های دانشگاهی و گزارش شرکت‌ها در این زمینه، مهم‌ترین موانع اجرای مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها را استخراج و ترکیب کرده است (Patock, 2010).

آدریانا کزار و پیترا اکل (۲۰۰۴) در پژوهشی با عنوان «مقابله با چالش‌های فعلی حکمرانی» می‌نویسند متخصصان حکمرانی پیش از این بیشتر بر نظریه‌های سیاسی و ساختاری حکمرانی می‌پرداختند که توضیح محدودی از حکمرانی ارائه می‌داد. در نتیجه در این مقاله تلاش شده با استفاده از روش فراترکیب، دیدگاه‌های نظری به‌کاررفته در مطالعه حکمرانی بررسی شود تا شکاف‌های مفهومی شناسایی و دانش این حوزه ترکیب شود. نتایج این پژوهش می‌تواند رویکردهای جدید و ترکیبی و سؤالات پژوهشی جدیدی را پیش روی مخاطبان قرار دهد (EckelKezar & 2004: 371).

جنیم لوییز (۲۰۱۱) نیز در پژوهشی به بررسی و ترکیب پژوهش‌های مرتبط با حکمرانی شبکه‌ای پرداخته است. تنوع و تکثر پژوهش‌های این حوزه و اقدام‌های متنوع کشورها در این زمینه براساس مبانی، فرضیه‌ها و الگوهای روش‌شناسی متفاوتی است که فراترکیب آنها می‌تواند بینش‌های جدیدی را پیش رو قرار دهد (Lewis, 2011:1221).

پژوهش‌های ذکرشده بیانگر این است که روش فراترکیب در رشته سیاستگذاری کاربرد رو به افزایش داشته است. دو دهه پس از ارائه این روش، شاهد کاربرد این روش در رشته سیاستگذاری عمومی هستیم که موضوع‌های بین‌رشته‌ای را با استفاده از ترکیب پژوهش‌ها به شیوه مناسب‌تری تبیین می‌کند. مثال‌های مذکور نشان می‌دهد که از روش فراترکیب می‌توان در حوزه‌های سیاسی مختلف برای تشخیص وجوه اشتراک مدل‌های مختلف ارائه‌شده، شناسایی مبانی، فرضیه‌ها و الگوهای مختلف به‌کاررفته در یک مدل سیاسی در کشورهای مختلف، شناسایی خلأهای نظری و مفهومی مرتبط با یک حوزه سیاسی، شناسایی مفروضات و وجوه مشترک روش‌های مختلف تحلیل سیاست و کشف روابط بین دو مسئله سیاسی از منظر پژوهشگران مختلف بهره گرفت.

### نتیجه

تنوع و چندبعدی بودن پدیده‌های مورد مطالعه و محیط چندبازگیری و سیال سیاستگذاری عمومی ایجاب می‌کند که پژوهشگران این رشته از روش‌های پژوهش متنوع و بین‌رشته‌ای استفاده کنند. بنابراین کاربرد روش‌های محدود و تک بعدی در تحلیل مسائل سیاسی پذیرفتنی نیست. در این میان ترکیب پژوهش‌ها که عصاره پژوهش‌های انجام‌گرفته در یک موضوع خاص را به شیوه نظام‌مند و علمی فرا روی سیاستگذاران قرار می‌دهند، گسترش روزافزون

یافته است. روش فراترکیب ویژگی‌ها و مزیت‌هایی دارد که می‌تواند پژوهشگران سیاستگذاری را در زمینه ارائه نگاه جامع و عمیق به یک مسئلهٔ سیاستی یاری رساند و از این طریق خواستهٔ سیاستگذاران برای انجام سیاستگذاری مبتنی بر شواهد را برآورده سازد. فراترکیب روشی برای بررسی و تحلیل یافته‌های حاصل از مطالعات کیفی در یک موضوع خاص است. هدف اصلی فراترکیب ارائه یافته‌هایی است که بینش جامع‌تر و عمیق‌تری را تولید کنند.

فراترکیب می‌تواند به روشی نظام‌مند مجموعه‌ای از مطالعات کیفی درباره عوامل و پیامدهای سیاستگذاری در یک حوزه خاص را با هم ترکیب کند و از این طریق اصول و معیارهای لازم برای اتخاذ یک تصمیم مناسب را برای مسئولان فراهم سازد. پژوهش‌های مختلف دربارهٔ یک موضوع سیاستی خاص می‌توانند نگرش بازیگران، سازمان‌ها و نهادهای مرتبط با آن موضوع را منعکس کرده و تصمیم‌گیری و مداخلهٔ سیاسی را تسهیل کنند. فراترکیب می‌تواند دیدگاه‌های مختلف به روابط پدیده‌های سیاستی را تبیین کرده و سوگیری مقامات را در تصمیم‌گیری کاهش دهد و زمینه کارآمدی تصمیمات را فراهم کند. پژوهش‌های مبتنی بر فراترکیب نقش مهمی در روشن کردن ابعاد مختلف پدیده‌های سیاسی پیچیده دارد و یادگیری سیاسی و مطلع شدن مقامات را تسهیل می‌کند.

کاربرد این روش در رشتهٔ سیاستگذاری عمومی مستلزم توسعهٔ مهارت‌های پژوهشی پژوهشگران است، زیرا روش فراترکیب باید توسط پژوهشگران مسلط و کارآزموده انجام گیرد تا دانشی عمیق و یکپارچه در مورد موضوع مورد نظر ایجاد کند. پژوهشگران سیاستگذاری عمومی می‌توانند با شناخت مراحل این روش و نمونه پژوهش‌های ذکر شده، از این روش در تحلیل مسائل سیاستی استفاده کنند، زیرا به تدریج و با افزایش تعداد پژوهش‌های سیاستی در ایران در حوزه‌های خاص، امکان انجام فراترکیب در آن حوزه‌ها فراهم شده است.

## منابع و مأخذ

### الف) فارسی

۱. ماژرزاک، آن (۱۳۹۲)، پژوهش و سیاستگذاری، ترجمهٔ هوشنگ نایی، تهران: نشر نی.
۲. عرب، سید محمد؛ ابراهیم‌زاده، رضا؛ مروتی شریف‌آبادی، علی (۱۳۹۳)، «طراحی مدل فراترکیب عوامل مؤثر بر طلاق با مرور نظام‌مند مطالعه‌های پیشین» مجلهٔ تخصصی اپیدمیولوژی ایران، دورهٔ ۱۰، ش ۴، ص ۲۲-۱۰.
۳. نیرومند، پوران‌دخت؛ رنجبر، محبوبه؛ سعدی، محمدرضا؛ امیرشاهی، میراحمد (۱۳۹۱)، «شناسایی و طبقه‌بندی مدل کسب‌وکار مویایل مبتنی بر رویکرد فراترکیب»، فصلنامهٔ علمی-پژوهشی مدیریت فناوری اطلاعات، دورهٔ ۴، ش ۱۰، ص ۲۰۳-۱۸۱.

### ب) خارجی

4. Beck, C (2002), "Mothering multiples: a Meta synthesis of Qualitative research", MCN, the American journal of maternal/child Nursing, 28(2): 93-99.

5. Bench, S.; Day, T. (2010), "The user experience of critical care discharges: a meta-synthesis of qualitative research", *International journal of nursing studies*, 47(4): 487-499.
6. Boundas, T.; Hall, E. O. C. (2007), "challenges in approaching meta synthesis research", *qualitative health research*, 17(1): 113-121.
7. Campbell, R.; Pound, P.; Pope, C.; Britten, N.; Pill, R.; Morgan, M.; Donovan, J. (2003), "evaluating meta ethnography: a synthesis of qualitative research on lay experienced of diabetes and diabetes care". *Social science and medicine*, No. 56, 671-684.
8. Dunn, W (2007), *public policy analysis: an introduction*, (4 Ed) Pearson prentice hall.
9. Finfgeld D. L. (2003), "Meta synthesis: The state of the art-so far", *Qualitative Health Research*, No.13: 893-904.
10. Jensen, L.; Allen, M. (1996), "Meta- synthesis of qualitative findings", *Qualitative Health Research*, 6(4): 553-560.
11. Kezar, Adrianna J. ; Eckel, Peter D. (2004), "Meeting Today's Governance Challenges: A Synthesis of the Literature and Examination of a Future Agenda for Scholarship", *The Journal of Higher Education*, 75(4): 371-399.
12. Lee, J. (2010), "10 year retrospect on stage models of e-Government: A qualitative meta-synthesis", *Government Information Quarterly*, 27 (3), 220-230.
13. Lewis, j. (2011), "the future of network governance research: strengthening diversity and synthesis". *Public Administration*, 89(4):1221-1234.
14. Morse, J. M. (1997), "considering theory derived from qualitative research", In J. m, Morse (Ed) *completing a qualitative project: details and dialogue* (pp. 163-188) thousand Oaks, CA: sage.
15. Niemi, Richard G. (1986), "Series editor's introduction", In Fredric M. Wolf (Ed.), *Meta-analysis—quantitative methods for research synthesis* (pp.4-5), London: Sage.
16. Noblit, G.W; Hare, R.D. (1988), *meta Ethnography: synthesizing qualitative studies*. Newbury park, CA: stage.
17. Paterson, B; Thorne, Calnan, C; Jillings. C. (2001), *meta-study of qualitative health research: a practical guide to meta-analysis and meta-synthesis* California Sage.
18. Paterson, B. L. (2007), "coming out as ill: Understanding self-disclosure in chronic illness from a meta-synthesis of qualitative research". In C. Webb & B. Roe (Eds.), *Reviewing research evidence for nursing practice: Systematic reviews* (pp. 73–87). London: Blackwell.
19. Paterson, B. L., Canam, C., Joachim, G.,; Thorne, S. (2003), "Embedded assumptions in qualitative studies of fatigue", *Western Journal of Nursing Research*, 25(2):1-15.
20. Patock, V. (2010), "barriers to corporate social responsibility implementation: a qualitative Meta synthesis, thesis", in *economy and business*, university of Amsterdam.
21. Puaschunder, Julia M. (2012), "When Investors Care about Politics: A Meta-Synthesis of Political Divestiture Studies on the Capital Flight from South Africa during Apartheid", *Harvard University* September 18, 2012.
22. Sandelowski, M.; Barros, J. (2007), *Handbook for synthesizing qualitative research*, Springer publishing company Inc.
23. Sandelowski, M.; Barros, J. (2003), "Classifying the findings in qualitative studies", *Qualitative Health Research*, No. 13: 905-923.
24. Tang, Xijin (2009), "Qualitative Meta-synthesis Techniques for Analysis of Public Opinions for in-depth Study", *Complex* (2), volume 5 of *Lecture Notes of the Institute for Computer Sciences, Social Informatics and Telecommunications Engineering*, pp: 2338-2353. Springer.
25. Webb C.; Roe, B. (Eds) (2007), *Reviewing Research Evidence for Nursing Practice*, Oxford: Blackwell.
26. Wildavsky, A. (1979), *Speaking Truth to Power*. Boston: Little, Brown and Co. (Published in Britain as *the Art and Craft of Policy Analysis*, London: Macmillan 1980).
27. Wood, P. (2000), "Meta-analysis". In Glynis M. Breakwell, Sean Hammond & Chris Fife-Schaw (Eds.), *Research methods in psychology* (2nd edition) (pp.414-425). London: Sage.
28. Yick, Alice G. (2013), "A Meta synthesis of Qualitative Findings on the Role of Spirituality and Religiosity Among Culturally Diverse Domestic Violence Survivors", *Health Policy & Services*, 37 out of 70
29. Zimmer L. (2006), "Qualitative meta-synthesis: a question of dialoguing with texts", *Journal of Advanced Nursing* 53(3): 311-318.